

THORSAGER OG RØNDES HISTORIE - MED SÆRLIGT HENBLIK PÅ IDRÆT: TRIF's (THORSAGER-RØNDE IF's) HISTORIE

*Indlæg på TRIF's trænertræf på Vildtforvaltningsskolen 1. oktober 2003
ved Vilfred Friborg Hansen*

Bakken mellem Rønne og Thorsager har altid været svær at passere. Den har dannet adskillelse mellem to samfund, der følte sig meget forskellige fra hinanden, men som også var udleveret til hinanden på godt og ondt.

Min gamle nabo provst Lindum kunne berette, at man altid havde været klar over, at bakken også dannede adskillelse mellem de gode og de onde. Det vidste man på begge sider af bakken. Problemet opstod kun, når man skulle til at bestemme, hvem der så var de gode, og hvem de onde. Det var der mildest talt delte meninger om på de to sider af bakken.

Tilsammen dannede de to samfund fra gammel tid adgangsvej videre ud mod Djursland, placeret mellem vigen mod syd og Kolindsund og vådområderne mod nord. Derfor har kongen været interesseret i at beherske området, og der kan ikke være tvivl om, at kongen står bag byggeriet af den imponerende rundkirke i Thorsager, der er det første bygningsværk i det nye vidundermateriale tegl i Jylland. Godt 100 år senere byggede kongen Kalø-borgen på den anden side bakken, også den opført i tegl. Over for borgen lå den lille landsby Bregnet, der også havde sin egen kirke, men i en langt mere beskedne udgave end nabokirken i Thorsager. Kongen ansatte præsten, der var fælles for de to sogne og de to kirker, og forholdet mellem de to samfund markeredes også af, at præstegården lå i Thorsager, måske har præstegården her endda oprindeligt været en kongsgård, og dermed oprindelsen til det senere lensmandssæde på Kalø.

Landsbyerne Thorsager og Bregnet har også været vidt forskellige. Thorsager med 28 store gårde var en imponerende landsby, der i øvrigt lå som et trafikknudepunkt med veje i alle retninger strålende ud fra sig – ikke mindst var det betydningsfuldt, at vejen fra Randers gik gennem Thorsager, som det jo også endnu ses af de gamle vejnavne Lille Randers og Gl. Randersvej.

Gårdene i såvel Thorsager som Rønne var fæstegårde under Kalø, der på kongens vegne blev bestyret af en kongelig lensmand.

Formodentlig engang i 1300-tallet blev landsbyen Bregnet flyttet op på "rinden", dvs. bakkekammen nordvest for den gamle landsby omkring kirken. Landsbyen er herefter formodentlig i daglig tale blevet kaldt Rinde, der bliver til Rynde og senere til Rønne. Frit oversat betyder det altså "byen på bakken".

Vest for den gamle Bregnet landsby opstår en ny landsby som serviceby for borgen på Kalø. Det er denne tydeligvis velstående landsby, der er udgravet i 1990'erne vest for den nuværende Molsvej.

Den har sammen med borgen haft sin storhedstid i 1400-tallet, således som fundene fra udgravningerne tydeligt viser det.

Den nye landsby Rønne lå ved den nuværende Molsvej. Det var en forholdsvis lille landsby med kun 8 små gårde.

Anderledes i Thorsager. Her bestod landsbyen for foden af den imponerende rundkirke, der blev bygget i år 1200, af 28 store gårde. Ikke underligt, at præsten for de to sogne Thorsager og Bregnet boede i Thorsager, i en stor præstegård. Thorsager var absolut hovedbyen i pastoratet.

Da det lokale demokrati blev opbygget i 1800-tallet, kom de to sogne også til at udgøre en fælles sognekommune, med et sogneråd, der omfattede begge samfund. Helt naturligt kan vi af de gamle opgørelser se, at det har været bønderne i Thorsager, der har domineret sognerådet og altid kunne mønstre flertallet.

THORSAGERS NEDTUR

Nedgangstiderne begynder for Thorsager i 1855, da den nye Randers-landevej lægges udenom landsbyen. Navne som Gl. Randersvej og Lille Randers minder stadigvæk om Thorsagers fortid som trafikknudepunkt, idet Randersvejen gik durk igennem landsbyen, ligesom veje mod det nordlige Djursland, mod Grenaa og sydpå til Århus-landevejen udstrålede herfra.

Thorsager-borgerne protesterede mod den nye vejforlægning, men amtmanden for Randers amt forsynede protestskrivelsen til ministeriet med følgende lidet smigrende påtegning: ”Thorsager er en landsby, der mere udmærker sig med en strålende fortid end nogen strålende fremtid”. Og han gjorde endvidere ministeriet opmærksom på, at det var kromanden og sognefogden i byen, der stod bag protesten, så han plejede klart sine egne økonomiske interesser.

Næste gang, Thorsager kom i klemme, var i 1876, da jernbanen Århus-Ryomgaard skulle anlægges. Igen var det kromanden, der var aktiv, men nu i modsat retning: han førte en brav kamp for at få jernbanen lagt så langt uden for Thorsager som muligt, idet han var sikker på, at Thorsagerborgerne ville bruge toget til at tage til Randers og Århus for at handle i stedet for at handle hos ham. Tiltroen til egen konkurrenceevne har åbenbart været begrænset.

Den helt unikke chance for at rette op på miseren fra 1855 blev altså ikke udnyttet. Thorsager forblev liggende ”uden for lands lov og ret”.

THORSAGERS OPTUR – SPORTSLIGT...

På dette tidspunkt var der ellers gang i folkelivet i Thorsager. Det var i provisorietiden, hvor bønderne dannede partiet Venstre og tog kampen op mod højreregeringen Estrup. Mange var klar til at lave revolution – eller forudså, at den ville komme.

Derfor dannedes der overalt i landet skytteforeninger, hvor man øvede våbenbrug og fysiske øvelser for at være forberedt på den kommende revolution¹. Sådan også i Thorsager, hvor Venstrebevægelsen og den tilhørende religiøse bevægelse grundtvigianismen stod stærkt, især efter

at den i begge bevægelser meget aktive Niels Pedersen var flyttet ind på Nyskov. Han har sikkert stået bag dannelsen af Thorsager Skytteforening i 1881, og han stod helt sikkert bag opførelsen af Thorsager ”forsamlings- og øvelseshus” i 1886. I forsamlingshusets vedtægter blev det slået fast, at huset skulle stå åbent for skytteforeningens øvelser fremover.

Det var også Niels Pedersen Nyskov, der stod bag opførelsen af Rønde Højskole som en grundtvigiansk højskole i 1894. Her havde han dog mindre held, højskolen gik fallit inden for de næste to år og blev i 1897 overtaget af ”konkurrenten” Indre Mission, der til gengæld havde stort held med forehavendet.

På Rønde-egnen var der også opstået en skytteforening, nemlig Kaløvig Skytteforening, der havde sit centrum i Følle, der var en betydeligt større landsby end Rønde.

--

Efter århundredskiftet og Venstres overtagelse af regeringsmagten i 1901 blev der mere stille omkring forsamlingshusene – det gælder også i Thorsager. Skytteforeningen har åbenbart ikke mere været det store trækplaster, og forsamlings- og øvelseshuset gik i forfald.

Det skal huskes, at hele bevægelsen omkring forsamlingshusene og skytteforeningerne havde nøje sammenhæng med den politiske kamp, altså partiet Venstres kamp for demokratiet og for at blive anerkendt som regeringsberettiget. Da denne kamp var vundet ved overtagelsen af regeringsmagten i 1901, fik det naturligvis afsmittende betydning for livet i forsamlingshusene, herunder idrætten. Motivationen og gejsten var simpelt hen mindre.

Mange i skytteforeningerne forsøgte med rod i højskolebevægelsen, især udgået fra Vallekilde højskole på Fyn, at omforme skyttebevægelsen fra en revolutionær halvmilitær bevægelse til en bevægelse, der ville se legemsøvelsen og den fysiske træning som et mål i sig selv, altså i mindre grad en bevægelse for at skaffe bedre soldater end en bevægelse for at gøre den opvoksende ungdom sund og stærk til fordel for den enkelte selv. Det førte til en splittelse i skyttebevægelsen i en del, der lagde vægt på skyttedelen, og en del, der lagde vægt på gymnastikken. Bevægelsen forsøgte i første omgang at rumme begge elementer og antog på landsplan navnet De Danske Skytte- og Gymnastikforeninger. Det kan tænkes, at skytteforeningerne i Thorsager og Kaløvig i samme ombæring har taget navneforandring til gymnastikforeninger – det kan også tænkes, at navneforandringen først er kommet efter 1929, hvor skyttebevægelsen endeligt blev splittet op i skytteforeninger og gymnastikforeninger.

Under alle omstændigheder tyder alt på, at idrætslivet også har stået i stampe i Thorsager efter 1901. Der skulle gå næsten en menneskealder, før der igen kom liv i bevægelsen.

Det skete i 1932. Da vendte en ung mand tilbage til sin hjemby Thorsager efter et ophold på Ollerup Gymnastikhøjskole. Den unge mand hed Arne Mortensen, og han havde ”set lyset” hos Niels Bukh på Ollerup og gik nu i spidsen for at få gang i idrætten, især gymnastikken, i Thorsager.

Her var den gamle skytteforening blevet til Thorsager Gymnastikforening, idet der på landsplan var sket en splittelse af De Danske Skytteforeninger (der nu hed De Danske Skytte- og Gymnastikforeninger) i en gymnastikdel og en skyttedelⁱⁱ. I såvel Thorsager som Rønde var man gået med i gymnastikbevægelsen – nu organiseret i De Danske Gymnastikforeninger - så der begge

steder opstod en gymnastikforening til afløsning af de gamle skytteforeningerⁱⁱⁱ. Formodentlig har det i såvel Thorsager som Kaløvig resulteret i en navneændring, så vi fik en Thorsager Gymnastik Forening, TGF, og i Rønede en Rønede Gymnastik Forening, RGF.

Men et nyt navn borger jo ikke for nyt liv. Begge foreninger førte en hensygnende tilværelse. Men i Thorsager tog Arne Mortensen nu fat, han indså hurtigt, at det ikke hjalp at ruske op i den gamle forening, så han stiftede i stedet Thorsager Drengene Gymnastikforening, med et drengehold på 17 gymnaster som fundament.

Hurtigt blev den nye forening større end den gamle, og denne gik i opløsning, hvorefter den nye forening kunne overtage det gamle navn Thorsager Gymnastikforening, forkortet til TGF.

Samtidig satte kredsen omkring Arne Mortensen sig i bevægelse for at få opført et nyt forsamlingshus. Det lykkedes allerede året efter, altså i 1933. Herefter havde den nye forening tidssvarende rammer til at dyrke gymnastik om vinteren. Om sommeren holdt man til på de græsmarker, man kunne låne af forskellige gårdmænd – her kunne man ud over gymnastikken dyrke de helt nye populære boldspil, fodbold og håndbold, samt atletik. Plinten var bygget op af græstørv, og en overgang havde man svømning i en nærliggende tørvegrav. Fodboldspillere gled lystigt rundt i kokasserne, men som én bemærkede: det var ikke noget problem, for man faldt jo blødt. Omklædningsrum og toiletter var der ikke noget der hed, men man kunne jo altid finde et par buske i nærheden.

RØNDES OPTUR, SKOLEBY OG RUTEBILCENTRUM

- Den nye landevej nord om landsbyen anlægges 1855, kroen flytter derop, det ny Rønede opstår omkring den (det nuværende "Hotellet")
- 1876-77 anlægges jernbanerne fra Randers og Århus til Grenaa, væksten flytter op til de nye stationsbyer: Løgten, Hornslet, Mørke, Ryomgaard, Kolind.
- Dampskibene på Nappedam til Århus kompenserer Rønede lidt for den manglende jernbane, dampskibsforbindelsen begynder 1874.
- Højskolen oprettes 1894, får dog først betydning, da den overtages af Indre Mission i 1897
- Laurits Jørgensens rutebiler begynder at køre fra 1919 og udkonkurrerer dampskibene, der helt ophører sejladsen 1934.
- Handelslivet blomstrer i Rønede, da byen bliver Djurslands rutebilcentrum, især sidst i 1920'erne, byudvikling mod øst og syd forhindres dog af Kalø
- Kaløs konfiskation 1945 fører til endnu flere skoler: landbrugsskole (fra 1950'erne med sproghøjskole), jægerskole, Vildtbiologisk Station (nuværende DMU)

RØNDES NEDTUR – SPORTSLIGT...

Der kom for alvor gang i idrætslivet i Thorsager. Helt anderledes gik det i Rønde. Den skrantende gymnastikforening opløstes i 1931, og da der samtidig oprettedes en ny gymnastikforening i Taastrup, blev såvel rekvisitter som fane overdraget til denne forening. Her blev R´et i fanen elegant erstattet med et T, og så havde det nye TGF sin egen fane, der blev indviet ved en højtidelighed i 1932.

En kreds af unge Røndeborgere dyrkede 30´erne igennem fodbold på ”Knuds eng” (den nuværende byparks nordlige side), men det skete altså uden en egentlig forening bag sig. Dette var dog ikke ualmindeligt dengang, man arrangerede kampe mod nabobyerne efter behov, og især ved by- og sommerfester indgik der ofte en fodboldkamp mellem nabobyerne.

DE MINDRE LANDSBYER KOMMER MED - SPORTSLIGT

Men der kom grøde i idrætslivet i mange andre bysamfund i 30´erne, og mange steder var det inspirationen fra Ollerup, der slog igennem. Dannelsen af den selvstændige De Danske Gymnastikforeninger i 1930 har også spillet ind – i den nye forening var al forbindelse til den militære oprindelse droppet.

TAASTRUP: Som nævnt oprettedes der en gymnastikforening i Taastrup i 1931. Ligesom i Thorsager medførte det også nedrivning af det gamle forsamlingshus og opførelse af et nyt – i Taastrup skete det dog først i 1938.

Typisk nok kom gymnastikforeningen i Taastrup og ikke i Feldballe. For det var jo i Taastrup, man havde forsamlingshuset. Og de nye gymnastikforeningers opkomst hang tæt sammen med adgangen til lokaler, og det vil næsten udelukkende sige forsamlingshuse. Det forklarer også, at Rønde kommer bagefter i 30´erne – man havde simpelt hen ikke lokaler.

Også i Taastrup fik man fodbold på programmet i løbet af 30´erne, men nogle af spillerne blev utilfredse, åbenbart har der været splid mellem de gymnastik- og fodboldinteresserede, i hvert fald søgte hovedparten af fodboldholdet til Rostved, hvor der også var oprettet en gymnastikforening.

De frafaldne blev dog efter et par års forløb trætte af turen til Rostved og søgte igen optagelse i TGF, men her ønskede man ikke at tage fodbold på programmet igen, så de blev afvist. Hvorefter de mødte talstærkt op ved næste generalforsamling og nærmest ”overtog” foreningen – og så kom der igen fodbold på programmet. Det var i 1939^{iv}.

I **ROSTVED** var der også opstået en gymnastikforening, formodentlig i 1932, idet vi ved, at der var faneindvielse i dette år^v. Initiativtagerne var murer Lundvald Sørensen og Magnus Kolind, og fanen var syet af Lundvalds kone med hjælp fra flere koner i landsbyen.

Foreningens første gymnastikhold blev ledet af hr. og fru Gammelgaard, fra 1939 dog af Mols Sørensen. Foruden gymnastikken havde foreningen også såvel fodbold som folkedans på programmet, og man arrangerede ”lieg-stouw”, baller og foredrag. Så livet omkring forsamlingshuset fik en vældig indsprøjtning.

Men foreningen gik i opløsning efter besættelsen, i 1949, og herefter forfaldt også forsamlingshuset. Først da en ny generation af indflyttere kom til i 1970'erne blev forsamlingshuset vakt til live igen, og med den fælleslivet i lokalsamfundet – men en ny gymnastikforening blev det dog ikke til.

Også i **FØLLE OG UGELBØLLE** var det nye fodboldspil populært, så her dannedes omkring 1930 Ugelbølle/Følle Boldklub, der kun havde fodbold på programmet. Man spillede på en mark ved Havelykke, tæt på Gåsebakken.

Ugelbølle-Følles fodboldhold, 1930'erne, foto lånt af Henning Holck Nielsen, hvis far Holch Nielsen, Følle Mølle, er på holdet.

Men da der opstod en ny gymnastikforening i Rønede og denne først i 1940'erne tog fodbold på programmet, lykkedes det RGF at lokke fodboldspillerne fra Følle til Rønede i stedet – afstanden til spillestedet var jo nogenlunde det samme, og Følle og Rønede hørte til samme sogn og havde vel også i det daglige tætte forbindelser. Men det kom til at betyde Ugelbølle/Følle Boldklubs endeligt.

UGELBØLLE: På ruinerne af den gamle fodboldklub opstod imidlertid en ny, nemlig Ugelbølle Boldklub, der til gengæld kun havde håndbold på programmet. Initiativtager var Ugelbølle Ungdomsforening. Der var god gang i fælleslivet i Ugelbølle efter at det gamle forsamlingshus var udvidet og moderniseret i 1939.

Den nye håndboldklub overtog pengeskassen fra den gamle. Man spillede på forskellige græsmarker i begyndelsen, men fik senere drænet dammen uden for forsamlingshuset og lavet en brugbar håndboldbane her.

Ugelbølle Boldklub blev en stor succes. Om vinteren spillede man i Århus-hallerne, og her var Ugelbølle-karlene en frygtet modstander. Man vandt en række pokaler, der i dag kan ses i Ugelbølle forsamlingshus. I 1950'erne havde man 70 ungdomsspillere i klubben. Den opløstes i 1958.

RØNDES OPTUR - SPORTSLIGT

I Rønede kom der gang i gymnastikken igen i 1939, da den unge Anna "Mols" Sørensen vendte hjem fra et Ollerup-ophold for at hjælpe sin mor Karen Sørensen ("Mor Karen") på det nyoprettede vandrers hjem i Rønede.

Problemet var det manglende forsamlingshus. Mols forsøgte først at skaffe lokaler på Hotellet, men her takkede man nej, idet man havde et hold Rønde-fruer, der dyrkede ”Bertram-gymnastik^{vi}” i salen, og dem ville man ikke genere. Hvorefter det lykkedes Mols at skaffe sig ind på højskolens gymnastiksal. Det resulterede i, at man året efter stiftede en ny Rønde Gymnastikforening, den stiftende generalforsamling var 8. nov. 1940^{vii}.

Efter at der 1944 var indviet et nyt stadion på pladsen bag det nuværende bibliotek, fik foreningen også fodbold på programmet. Mindeværdigt var kampen mod de befriende engelske soldater, der var indkvarteret på Hotellet, 10. juni 1945 – englænderne vandt 3-0. Ellers gjorde man sig i de første år først og fremmest bemærket ved by- og sommerfester.

En stor skuffelse var det, at det nye stadions fodboldbane var med minimumsmål, og at der slet ikke var atletikbaner.

Efterhånden meldte man sig dog til turneringsfodbold – det samme skete i Thorsager, og i mange år lå begge hold i serie III, hvilket gav anledning til en række spændende lokalopgør. Hvis der var noget, man ikke kunne tåle, var det at tabe til naboholdet.

RGF’s fodboldspillere måtte i de første år benytte først buskene, senere et vaskehus i det nærliggende Moesbakkegaard som omklædningsrum – som toilet måtte man dog stadigvæk ty til buskene.

Forholdene blev for alvor anderledes, da den nye skole opførtes i 1955. Her fik gymnasterne en gymnastiksal med bad, omklædningsrum og toiletter – noget helt uhørt oppe på højskolen – og fodboldspillerne fik et nyt stadion, der lå på den nuværende cirkusplads – dog stadigvæk til stor skuffelse uden atletikbaner. I 1973 kom det nuværende stadion til, sammen med Rønde Hallen.

RGF's gymnastikhold 1958, foto lånt af Henning Holck Nielsen, der selv var deltager.

"DE GLADE TRESSERE"

- Højkonjunktur
- Landbruget rationaliseres. De unge søger til storbyerne for at uddanne sig
- De ældre gemmer sig i stuerne foran fjernsynsskærmene
- Privatbilisme, det bliver let at komme til arrangementer langt væk
- De små samfund affolkes, foreningslivet dør hen (frivillighedsprincippet volder problemer, der mangler ledere), forsamlingshusene forsømmes
- Selv de større lokalsamfund har problemer, det gælder også Thorsager og Rønne

LOKALOPGØR - OG LOKAL SAMLING

Det blev de to nabofodboldholds problemer med at klare sig i rækkerne og med at skaffe spillere og ledere, der førte til den første snak om sammenlægning. Fodbolden var blevet flagskibet, og begge hold var i problemer. Men endnu i 1970 udtalte Bjarne Andersen fra Thorsager, der et par år senere var med til at forhandle sammenlægningen i hus, kategorisk, at han "vil kæmpe imod til det sidste".

Derimod gik formanden for RGF, Magne Thorhauge ("Hannes Sko") ind for en sammenlægning.

Udviklingen talte for sammenlægning: i 1970 var den nye storkommune skabt, idet Ugelbølle havde sluttet sig til – to år tidligere var Feldballe kommet med. Naturligt nok blev TGF fra Taastrup også indbudt til drøftelserne, men de erklærede sig hurtigt ikke-interesseret.

Afvandringen fra landbruget, de unges flugt til uddannelser i Århus, fjernsynet, bilen – alt talte for sammenlægning. 1972 var man enig – tilbage stod drøftelser om den nye forenings navn og logo, bestyrelsens sammensætning, afstemninger på de to gamle foreningers generalforsamlinger. Men i RGF vedtoges sammenlægningen med 63 stemmer mod 11, og 5. oktober 1972 kunne der holdes stiftende generalforsamling for den nye forening.

Et fire-mandsudvalg med to fra hver forening (fra Rønede Magne Thorhauge og Henning Ibsen, fra Thorsager Bjarne Andersen og Orla Meldgaard) forhandlede sammenlægningen til ende.

Bestyrelsen blev sammensat af to fra hver af de gamle foreninger samt formændene fra hver af afdelingerne (gymnastik, fodbold etc.). Navnet var tænkt som "Thorsager-Rønede IF" i det daglige, altså så begge de oprindelige klubbers navne blev tilgodeset, men det blev jo hurtigt i daglig tale til TRIF. Det kunne man i Rønede også fint leve med, efter at man havde oplevet, at det gamle navn i turneringstabeller etc. blev forkortet til "Thorsager" – og det var jo rent galt...

RGF havde i sit sidste år en omsætning på 31.500 kr. Den nye forening havde i sit første år en omsætning på 110.000 kr. – ved 25-års jubilæet i 1997 var det øget til 831.000 kr.

Foreningens rygrad var: gymnastik, fodbold, håndbold og badminton. Denne sidste idrætsgren blev ikke mindst populær efter at man året efter ved en række private indsamlinger og frivilligt arbejde havde fået opført Rønede Hallen. Fodbold oplevede fortsat krise i 1970'erne, der endte med, at der i 1979 ikke kunne vælges en bestyrelse. Fra 1980'erne og en total rekonstruktion gik det til gengæld stærkt fremad igen.

I 1986-87 opførtes nyt klubhus ved hallen – igen ved en kombination af frivillig og privat hjælp og kommunal støtte ("krone-til-krone" princippet).

I 1990'erne var TRIF på fallittens rand, men kom dog over krisen, ved egen og kommunal hjælp. I dag er TRIF en sund og levedygtig forening.

I Taastrup-Feldballe klarede TGF sig flot, med stor lokal opbakning, årlige sportsuger etc. I 2003 opføres en ny idrætshal i forbindelse med Feldballe skole, og det vil sikkert også betyde et løft for idrætslivet omkring TGF.

Rønede Hallen var fra begyndelsen i 1973 en selvejende institution. Den sidst i 1970'erne opførte Thorsagerhal er kommunal, og det samme bliver den nye Feldballehal.

NYE TIDER – RØNDE I FØRERTRØJEN

- Motortrafikvej 1987
- Kalø privatiseres ikke 1990, men udråbes til ”nationalt klenodie”
- Opgangstider fra 1993
- Ugelbølle-Rønede bliver attraktiv, storbyen når herud, naturskøn beliggenhed, trafikalt centralt, blomstrende handelsliv, midtbyplan
- Rønede efterhånden ubestridt kommunens hovedby
- Symbol: Rønede fik også en præst (Ulla Morre Bidstrup) og en slags præstegård (den gamle lægepraksis på Molsvej)...
- Sportens vilkår: nye sportsgrene: volley, petanque, tennis, bordtennis...

Litteratur:

Bo Fibiger: TRIF 1972-1982. TRIF's medlemsblad nr. 2, 1982: jubilæumsnummer. 1982

TRIF 25 år. Jubilæumsavis. 1997.

Folk og Liv på Rønedeegnen III s. 41-42, VI s. 42-63, 80-83, VII s. 125, 134, 136, VIII s. 61-62, XI s. 52, 61-62, 68-69, 72, 80, XII s. 65.

Mols Sørensen: Optakten til Rønede Gymnastikforening. Utrykt manuskript.

Mols Sørensen: De første ti år i Rønede Gymnastikforening. Utrykt manuskript.

Samtale med Mols Sørensen 29. juli 1996.

Samtale med Leo Konradsen 3. oktober 2003.

Samtale med Magne Thorhauge

NOTER:

ⁱ Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk II under ”skytteforeninger”: skytteforeningerne opstår som en del af det nationale røre overalt i Europa fra ca. 1860, således også i Danmark, hvor modsætningen til Tyskland var det bærende. Men fra o. 1880 begyndte venstrefolkene at arbejde på at overtage skytteforeningerne og gøre dem til et redskab i kampen mod Estrup, og da den radikale fløj af Venstre fandt de moderates politik vedr. skytteforeningerne for slap, begyndte de at oprette riffelforeninger fra omkring 1883. Derfor forbød Estrup-regeringen skydning uden tilladelse ved en provisorisk ”riffellov” – og samme år overtog Venstrefolk helt ledelsen i den landsdækkende overbestyrelse for skytteforeningerne. Fra omtrent samme tid begyndte gymnastikken, der hidtil havde stået i skyggen af skydningen (selv om den ”fredelige” del af skytteforeningsbevægelsen havde kæmpet for den og ville gøre skytteforeningerne mere til en sportsforening end en forening for skydetræning og bedre soldater), at spille en større rolle på landet. Via Vallekilde Højskole bredte en svensk gymnastik sig fra 1884 ud i skytteforeningerne, og der opstod en spænding mellem skydning og gymnastik. Resultatet blev en sprængning af bevægelsen i 1929, hvor gymnasterne brød ud og dannede De Danske Gymnastikforeninger, mens den gamle organisation året efter blev omdannet til De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, som den i øvrigt hedder den dag i dag.

En grundigere beretning: se Ove Korsgaard: Kampen om kroppen, dansk idræts historie gennem 200 år, side 54-79. Samme sted om gymnastikbevægelsen fra 1884: side 80-106.

ⁱⁱ Korsgaard op. cit. side 254 ff.

ⁱⁱⁱ Korsgaard s. 260: Gymnastikfolkene beslutter sig for at bryde ud fra den gamle forening 21. sept. 1929 og danner den nye forening De Danske Gymnastik Foreninger 1. januar 1930. Den nye forening fik tilslutning fra langt de fleste gymnastikforeninger rundt i de forskellige amter, kun Sønderjyllands og Sorø Amt forblev i den gamle forening.

^{iv} FL 7 s. 134, FL 7 s. 136.

^v FL 6 s. 80.

^{vi} Agnete Bertram krævede overensstemmelse mellem form og funktion. Enkle og bløde bevægelser, tilpasset kvinden. Klassisk musikledsagelse. Græsk skønhedsideal, æstetisk gymnastik. I modsætning til den tyske gymnastiks totalbevægelser, og i modsætning til Niels Bukhs gymnastik. Eneste gymnastik, som de kulturradikale, bl.a. Johs Lindhardt, kunne goutere. Korsgaard s. 244-245.

^{vii} Mols Sørensens erindringer

(Vilfred Friborg Hansen, indlæg ved TRIF's trænertræfpå Vildtforvaltningsskolen 1. oktober 2003)